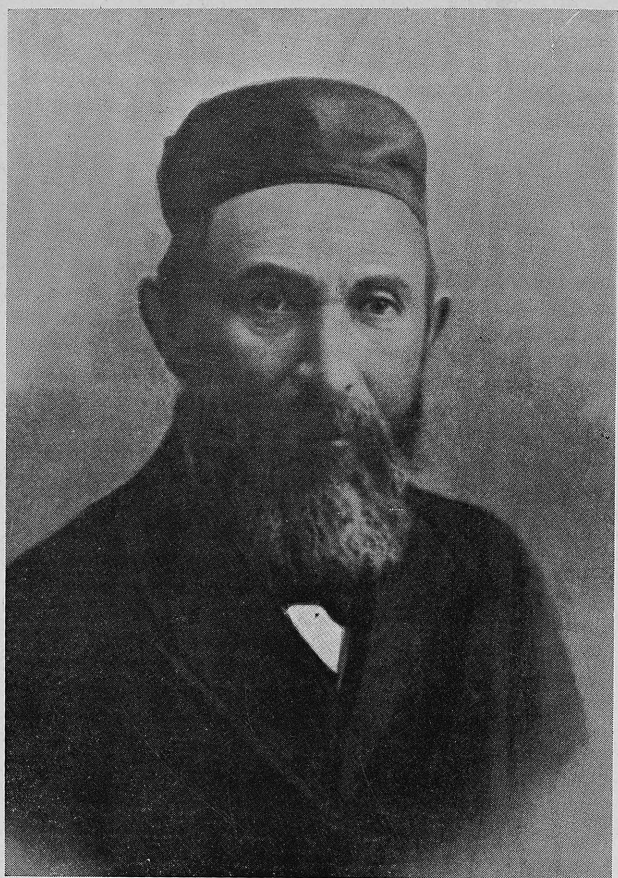

ר' אברהם משה לונץ ז"ל

אברהם משה לונץ ז"ל

מאת

י. בן-צבי

אברהם משה לונץ היה בעיני תמיד חלוץ המחקר של ארץ-ישראל ואחד מ"עשרה הראשונים" ל"יישוב החדש", חוליה חיה המקשרת את היישוב הישן עם החדש. ושנת מאה להולדתו של לונץ מסיימת שני יובלות בקירוב ליישוב החדש שנולד על ברכי היישוב הישן שבירושלים.

ראשית פעולתו של א. מ. לונץ לפני שמונים שנה בערך. בעודו נער יסד ספרייה עברית — להפיץ תרבות והשכלה בקרב הנוער — והוא ניסיון ראשון ל"ספרייה הלאומית", שנודעה לאחר זמן בשם מדרש אברבנאל וגנזי יוסף (על-שם ד"ר י. חזנוביץ). מעשה זה היה בו משום הפיכה בירושלים של הימים ההם, והוא עורר עליו את חמת הקנאים, שעמדו והוציאו את לונץ מן הישיבה שלמד בה וקיפחו את פרנסתו, ואף ביקשו להחרימו.

בפרי ביכורי עבודתו הספרותית "נתיבות ציון וירושלים" כבר נגלתה נטייתו למחקר הארץ, אבל כשרונו האמיתי לא בא לידי גילוי אלא כמה שנים לאחר-מכן, בשנת התרל"ט. — בעודנו נער איבד את מאור עיניו, אף-על-פי-כן לא נתפס לייאוש, ובכוחותיו הרוחניים התגבר על מומו הגופני. דווקא לאחר שנסתמא התחיל בעבודתו המבורכת — בהוצאת הקובץ העברי הראשון המוקדש לחקר הארץ; שנים-עשר קובצי "ירושלים" הוציא בחייו, ושלשה קובצי "המעמר" ערך, ובהם אגר ואסף כעמיר גורנה במשך שלושים ושש שנים שפע של חיבורים וחדושים משלו ומשל אחרים בחקר המולדת, בידיעת כלכלתה, תרבותה ואוכלוסיה, בגיאוגרפיה ובהיסטוריה שלה. הוא חקר מפי בעלי ניסיון זקנים וצעירים, מפי יהודים וגויים, ודובב שפתי יְשָׁנִים; אף לא נמנע מלפרסם דברי צעירים ומתחילים וחיזקם ואימץ את ידיהם, ואימן אותם בהסתכלות ובמחקר. פעמים נתן מקום בקובציו גם לפרי-עטם של חוקרים מאומות העולם, אולם רוב הדברים היו יצירות מקוריות.

חכמי אומות העולם — אנגלים ואמריקנים, צרפתים וגרמנים ואף רוסים — קדמו לנו היהודים בהרבה בחקר הארץ הקדושה, אבל מחקרם מצומצם

היה בתחום העבר הרחוק, בדומה לחקר מצרים ובבל הקדומות, ופרי מחקרם נשאר כספר החתום לקורא העברי, אשר חונך על ברכי הספרות העברית. רק יחידי סגולה מקרב המשכילים והחוקרים המקצועיים נזקקו למחקריהם של רובינסון וקונדר, של גירין ושומאכר, של ה"פלסטיין אכספלוריישן פונד", של ה"דויטשר פלסטינא פריין" ושל "החברה הפלשתינאית הפראבוסלבית הרוסית". והנה בא לונץ ופתח לראשונה את שערי חקר הארץ גם לנוער העברי, וחניך קוראים ותלמידים הרבה להמשיך את דרכו. ויתרון מיוחד לו על חוקרי אומות העולם, שאף-על-פי שהם היו מומחים ממנו, הרי הוא עשה את עבודת מחקר מולדתו על קרקע המולדת תחת שמי ארץ-ישראל, לא מעבר לים ולא רק בחדרי עיון, וריח המולדת נודף מספריו ומאמריו, כשאמונה עמוקה בעתיד עמו ומולדתו מפעמת בלבו.

שלא כחוקרי אומות העולם, שעבודתם נתמכה על-ידי קרנות ציבוריות וממשלתיות, עבד לונץ את עבודתו מתוך צער של תלמיד-חכם, מתוך דוחק חומרי, בלא עזר ותמיכה של שום ממשלה, ואף בלא עזרת הציבור או נדיבים יחידים, ורק אהבתו לארץ-ישראל שלא ידעה גבול, מסירותו לרעיונו ואמונתו העמוקה בעתידות עמו ובערך מפעלו — הן שעמדו לו שיכול היה להמשיך בפעולתו בלא ליאות עד סוף ימיו.

קשה לתאר, מה גדולה היתה השפעתם של הקובצים הצנועים הללו, אשר נדפסו על נייר פשוט ודל, ואין בהם מיפיפותו של יפת ומהידורם החיצוני של הקובצים הלועזיים, קשה לתאר, מה רב היה רושםם על הדור העברי הצעיר. אף אני עצמי זוכרני מימי ילדותי וגם מימי עלומי, באיזה געגועים ייחלתי לכל חוברת חדשה מספרי החכם הירושלמי, אברהם משה לונץ ז"ל.

את מיטב כוחותיו נתן לונץ לפרסומם של ספרי מקור עבריים בחקר ארץ-ישראל. ראשון לעבודתו בתחום זה היה ספר המחקר החשוב ביותר מימי הביניים "כפתור ופרח" לר' אשתורי הפרחי, ואחריו בא הספר המדעי המודרני הראשון בעברית "תבואות הארץ" לר' יהוסף שווארץ, ועל שניהם הוסיף לונץ הערות מסבירות משלו. אף הוציא את הספר "פאת השלחן" לר' ישראל ב"ק. אחד מתלמידי הגר"א ומחלוצי הגרעין הפרושי של היישוב הישן. ואחרון אחרון, הוא התחיל בהוצאתו של סדר זרעים של תלמוד ירושלמי, לפי נוסחאות מכתבי-יד עם פירוש קצר ומדעי. לצערנו לא הספיק להשלימו מחמת שעת החירום וחבלי המלחמה העולמית הראשונה.

ולא רק במחקר עסק, אלא אף שקד להרביץ את ידיעת הארץ בקרב היישוב על-ידי פרסומים שווים לכל נפש, הם "לוחותיו" השנתיים, "מורי-הדרך", וגם ספרים עממיים קטנים והקובצים המיוחדים "שערי דמעה" ו"יחוס הצדיקים" וכיו"ב.

זכור אזכור את לונץ הזקן מהלך יחידי בחוצות ירושלים כשהוא נשען על משענתו, בעיר החדשה כמו בעיר הישנה, המוקפת חומה, בקי ורגיל בכל פינה, בכל סמטאותיה ומעבריה. אף לא אשכח את דמותו כפי שראיתיו עומד בבית-הדפוס שלו, דופק במקלו ומפקח על המלאכה בעינים עצומות, שואל ומשיב ונותן הוראות מפורטות לפועלים ולמנהל העבודה.

עם פרוץ מלחמת-העולם הראשונה ניחתה ידו הקשה של השליט הצבאי גם עליו. הלשינו עליו שהוציא לאור את הספר "כנור ציון", שבו נדפס השיר "שאו ציונה נס ודגל", ועל "חטאו" זה האשימו חוקר-הדין התורכי בהכנת מרד נגד המלוכה העותומנית. בית-דפוסו נסגר והוחרם, והוא עצמו נעצר. כשראיתיו לאחרונה בביתו, זמן קצר לפני שנעצרתי גם אני ושולחתי באנייה מן הארץ, יחד עם חברי דוד בן-גוריון, כבר היה תשוש וחולה, אבל רוחו לא נפלה עליו, ופיו לא פסק מתלמודו, ולא הניח את עבודתו המחקרית, כשמוכירו מקריא לפניו מספרים או כותב את דבריו מפיו (לעתים קרובות היתה בתו חנה ממלאה תפקיד זה).

כל כתביו של לונץ חדורים אהבת ציון וחיבת ירושלים. את מאמריו הראשונים פרסם כמה שנים לפני עליית הבילויים. פעולתו לתחיית הלשון העברית קדמה לפעולתם של בן-יהודה ונסים בכר, וניסיונותיו הראשונים בחקר המולדת נעשו שלושים שנה קודם שנוסדה החברה העברית הראשונה לחקירת ארץ-ישראל על-ידי אליעזר בן-יהודה, ד"ר מזיא, ד. ילין ועוד ועל-ידו.

זכותו של ר' אברהם משה לונץ, אוהב המולדת ומחונן עפרה, אחד מחלוצי מחקרה וחולם חלום גאולתה, אשר הקדים את דורו בימי דור שלם — זכותו זו תעמוד לו גם בדורות הבאים, אחריי שזכו לראות בהתגשמות חלומם, חלום תקומתה של ציון ושיבת שבותה.